E L Ő T E R J E S Z T É S

Zirc Városi Önkormányzat Képviselő-testülete

2019. szeptember 19-i ülésére

Tárgy: A Kistemplom melletti királyi udvarház és környéke történelmi emlékhellyé nyilvánításának kezdeményezése

Előadó: Ottó Péter polgármester

Előterjesztés tartalma: határozati javaslat

Szavazás módja: egyszerű többség

Az előterjesztés elkészítésében részt vett: Várszegi Bernadett főépítész

Az előterjesztés előkészítésében közreműködnek: Gazdasági, Turisztikai és Környezetvédelmi Bizottság, Emberi Kapcsolatok Bizottság, Ügyrendi és Érdekképviseleti Bizottság

Láttam:

Sümegi Attila
jegyző

Tisztelt Képviselő-testület!

A Zirc Városi Önkormányzat Képviselő-testülete 2019. évi I. félévi munkatervében szerepelt a Kistemplom melletti királyi udvarház és környéke történelmi emlékhellyé nyilvánításának kezdeményezése című napirend. A napirendi pont tárgyalására a régész szakember által készítendő alátámasztó dokumentum elkészültéig nem került sor, erről tájékoztattuk a képviselő-testületet.

A történelmi emlékhellyé nyilvánítás operatív és adminisztratív előkészítése a Nemzeti Örökség Intézete hatáskörébe tartozik. A döntést a Kormány hozza meg a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság (a továbbiakban: bizottság) javaslata alapján.

A történelmi emlékhely definíciója a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 61/F. § (1) bekezdésében található: „Történelmi emlékhellyé az az épített környezet vagy természeti helyszín nyilvánítható, amely alkalmas megemlékezések tartására, és ahol a nemzet kulturális életében társadalmunk műveltségi szintjét, hazánk nemzetközi elismertségét jobbító,
a) az ország, a nemzet függetlenségének védelmében a múltban gyökerező, jövőt meghatározó, a nemzet emlékezetére méltó esemény, vagy
b) az ország politikai életében irányadó állami döntés, intézkedés
valósult meg."

A kezdeményezés nem előzmények nélküli, 2015-ben volt már beadványunk a Nemzeti Örökség Intézete felé a történelmi emlékhely státusz elnyerésére az I. András téren. Az akkori kérelmünket nem találta megalapozottnak a bizottság.
A korábbi régészeti kutatások Pátkai Ádám Sándor régész 2018-ban végzett kutatásaival egészültek ki, és az Ő közreműködésével egy, véleményünk szerint megalapozottabb anyag állt össze, amely bemutatja a hely magyar történelemben elfoglalt jelentőségét.
„A hazai államalapítás és egyházszervezet kiépítésének fontos és látványos lépcsőfoka látható itt a zirci Kistemplom környezetében."
„Itt található a római katolikus egyházszervezet kialakításának egyik első állomásaként felfogható, rendkívül korai, feltárt egyházi épület, mely nagyjából a veszprémi székesegyházzal egyidős.
Olyan királyi udvarház környezete ez, amely a bakonyi erdőispánság létrejöttében alapvető szerepet játszott.
A Bakony, mint királyi erdőbirtok vadászkastélyaként értelmezhető a zirci udvarház, mely a környékének adózási központja is volt egyben, s ezáltal a megerősödő Magyar Királyság helyi szintű közigazgatási központja."

A történelmi emlékhelyek nyilvántartásában szerepel Abasár XI. századi királyi központ maradványai, ahol a magyar történelem hasonló jelentőségű régészeti emlékei vannak. A szakmának nincs tudomása arról, hogy az ország más területein lennének hasonló jelentősé-

gű emlékek. Ezért bizakodással gondoljuk, hogy az új összefüggések és tények ismeretében, az ismételt kérelmünket pozitívan bírálja el a bizottság.

Kérem Tisztelt Képviselő-testületet az előterjesztésem megtárgyalására és a határozati javaslat elfogadására.

Zirc, 2019. szeptember 10.

Ottó Péter
polgármester

<u>Határozati javaslat</u>

Zirc Városi Önkormányzat Képviselő-testületének

…./2019. (…) határozata

1./ Zirc Városi Önkormányzat Képviselő-testülete támogatja a Zirc, I. András téren található, kora Árpád-kori királyi udvarház történelmi emlékhellyé nyilvánítását.

2./ Zirc Városi Önkormányzat Képviselő-testülete felkéri a Polgármestert, hogy a részletes indokolással alátámasztott indítvánnyal a Nemzeti Örökség Intézetén keresztül kezdeményezze az 1./ pont szerinti történelmi emlékhellyé nyilvánítást.

Felelős: 1./ és 2./ pontok esetében: Ottó Péter polgármester

Határidő: 1./ pont esetében: azonnal
2./ pont esetében: 2019. október 10.

Indoklás

ZIRC, A KORA ÁRPÁD-KORI KIRÁLYI UDVARHÁZ TÖRTÉNELMI EMLÉKHELLYÉ NYILVÁNÍTÁSÁHOZ

Zirc azon kevés történelmi helyszínünk egyike, melynek koraisága minden kétséget kizáróan bizonyított. Nem csupán egyszerű királyi udvarházként tartjuk számon, hanem olyan, valódi uralkodói központként is, amely az állandó királyi székhelyek létrejötte előtt szolgálta az uralkodó család tagjait, ahol a magyar trónon ülő uralkodót, I. Andrást (1046-1060) harcban szerzett sebesülései után próbálták gyógyítani, sikertelenül.

Zirc városában a Kistemplom környezete régóta él a magyar régészeti és történeti szakirodalomban. Ennek fő oka, hogy a nevezett uralkodó haláláról a Képes Krónika is beszámol miniatúrával illusztrált szövegben. A helyszín a 20. században Vásártér néven volt ismert, ma I. Andrásról nevezik. A Kistemplom elnevezés a 18. században itt épült római katolikus templomra utal.

A helyszín Zirc város történetében mindig központi helyet foglalt el, hiszen a letelepült ciszter szerzetesek mellett, a középkori templom itt állt. A település lakói ezt használták, nem keveredett a szerzetesi létforma a profán világgal.

A középkori templom, melynek romjai Nagy László veszprémi múzeumigazgató 1942-43-as feltárása során kerültek a felszínre, több szempontból is kiemelkedő jelentőségűnek tekinthető. Az 1982-es, Kralovánszky Alán nevéhez fűzhető ásatás eredményeit is felhasználva pontosan megállapítható, miért is különleges e középkori eredetű, ma romjaiban látható templom, illetve maga a szakrális környezet. Kralovánszky Alán felismerte és kiválóan dokumentálta a kőtemplom minden részletét, azonban az igazán értékes eredmény a kőtemplom „alatt" megtalált fatemplom maradványainak pontos dokumentálása volt. Ez ugyanis feltehetően **államalapítás előtti, 10. századra keltezhető épület maradványai**t jelenti, ezáltal az egyik legkorábbi, illetve fatemplomok közül a **leginkább épen maradt és vizsgált, jegyei alapján biztosan római katolikusként meghatározható épület hazánkban**. A templom következő periódusa már kőből épült, mely méretében a kalocsai székesegyház hasonló korabeli épületével megegyezik. A kettő közül az egyik biztosan állt **I. (Szent) István** uralkodásának idején. Feltehetően, mivel két püspöki vár (Veszprém és Győr) között félúton található, **járt is benne**. Mint ilyen a hazai államalapítás és egyházszervezet kiépítésének fontos és látványos lépcsőfoka látható itt a zirci Kistemplom környezetében.

A curtis (valójában királyi központ) egyik épülete, melyet Nagy László feltárt szintén több periódusú és többosztatú épület, melynek pontos funkciója egyelőre nem tisztázott. Feltehetően raktárként működhetett, mely az egyik legfontosabb feladata egy ilyen udvarháznak. További épületek lehetnek a környezetében.

Nagy László, Koppány Tibor, Kralovánszky Alán és jómagam régészeti kutatásai is alátámasztják, hogy a régészeti, építészeti, örökségvédelmi szempontból is kiemelkedő jelentőségű emlékek történeti adatokkal való kiegészítése után, olyan helyszínen járunk, amely **teljesen egyedi**vé teszik azt.

Itt található a **római katolikus egyházszervezet kialakításának egyik első állomásaként felfogható, rendkívül korai, feltárt egyházi épület,** mely nagyjából a veszprémi székesegyházzal egyidős.

Olyan királyi udvarház környezete ez, amely a bakonyi erdőispánság létrejöttében alapvető szerepet játszott.

A Bakony, mint királyi erdőbirtok vadászkastélyaként értelmezhető a zirci udvarház, mely a környékének adózási központja is volt egyben, s **ezáltal a megerősödő Magyar Királyság helyi szintű közigazgatási központja.**

Az udvarház, a kiemelkedő érdemeket szerzett, az 1051-ben és 1052-ben hazánkat külső támadásoktól megvédő, a tihanyi apátságot is megalapító magyar uralkodó, **I. András elhalálozásának színhelye.**

A templom körül található kevés sír alapján nem klasszikus középkori temetőt látunk, hanem egy olyan temetőt, amely még **a honfoglaló magyarság hagyományos temetkezési módja.** Ezáltal újabb adat támasztja alá a környezet államalapítást megelőző létrehozását. Emellett a **fejedelmi, illetve királyi családot kiszolgáló személyek temetkezéseit láthatjuk itt**.

A helyszín jelentőségében, a **korábban már történelmi emlékhellyé nyilvánított abasári királyi központtal állítható pontos párhuzamba.**

A helyszín régészeti emlékanyagának tanulmányozása **országos jelentőségű publikációk és tanulmányok alapjait képezi,** melyhez a történeti adatokkal való bő ellátás is hozzájárul.

A helyszínen **tervben lévő átalakítások, tér- és parkrendezés** méltó környezetet fog biztosítani a létesítendő emlékhelynek, melynek kialakítása akár további kutatásokra is lehetőséget nyitna, tovább pontosítva a Kistemplom környezetének ismeretét.

Az emlékhellyé nyilvánítás az első állomása lehetne annak az ismeretterjesztő tevékenységnek, mely országosan tenné ismertté e nem mindennapi, **a Magyar Királyság kialakulásában és fejlődésében sorsfordító szerepet játszó történelmi események helyszínét**.

Készítette:

Pátkai Ádám Sándor

régész-muzeológus

Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém